

ZYGMUNT SMOLENSKI

Krajowa Rada Spółdzielczości Produkcyjnej
Warszawa

WPLYW NIEKTÓRYCH CZYNNIKÓW NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW RODZIN W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

Dochody członków spółdzielni produkcyjnych pochodzą przede wszystkim, podobnie jak i gospodarstw indywidualnych, z pracy w rolnictwie. W sporadycznych wypadkach zdarza się, że ktoś z rodziny spółdzielczej pracuje zarobkowo poza rolnictwem lub otrzymuje rentę, jednak te uboczne dochody stanowią na ogół niewielki odsetek dochodów rodziny spółdzielczej¹.

Dochody rodzin spółdzielczych z rolnictwa składają się z dochodów z gospodarstwa zespołowego oraz z gospodarstwa przyzagrodowego. Łączny dochód z rolnictwa członków konkretnej spółdzielni produkcyjnej zależy od ilości ziemi przypadającej na 1 rodzinę spółdzielczą, jakości gleby, stopnia intensywności gospodarki itd. Wszystkie te czynniki działają w podobny sposób jak w gospodarstwach indywidualnych.

W zbadanych przez Instytut Ekonomiki Rolnej w 1958 r. spółdzielniach, posiadających średnio poniżej 6 ha użytków rolnych na rodzinę przeciętny łączny dochód jednej rodziny wynosił 21 980 zł, natomiast w spółdzielniach posiadających ponad 6 ha użytków rolnych na rodzinę ten sam dochód wynosił 27 979 zł, czyli był o około 27% wyższy (tabela 2). Jeżeli jednak rozpatrujemy poszczególne rodziny spółdzielcze, to okazuje się, że dochody ich były bardzo zróżnicowane wewnątrz każdej spółdzielni, czy też wewnątrz grup spółdzielni, na jakie zostały podzielone zbadane obiekty. Dochody rodzin spółdzielczych z rolnictwa w obu grupach spółdzielni wahały się od kilku tysięcy złotych (6021 zł i 4672 zł) do ponad 60 tysięcy złotych (66 292 zł i 61 047 zł).

Tak wielkie różnice wynikały z dwóch podstawowych powodów:

- 1) Udział rodzin spółdzielczych w dochodzie z gospodarstwa zespołowego był z reguły zróżnicowany i zależny od sposobu podziału dochodu.
- 2) Gospodarstwa przyzagrodowe były niejednakowo wyposażone w środki produkcji, a szczególnie w żywy inwentarz produkcyjny.

W zbadanych spółdzielniach produkcyjnych podział dochodu z gospodarstwa zespołowego zależał od włożonej pracy, a w związku z tym ilość pracy wydatkowanej przez spółdzielców i ich rodziny w gospodar-

¹ Z. Smoleński. Wielkość i źródła dochodów rodzin w spółdzielniach produkcyjnych. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 3/1959.

Tabela 1

**Wpływ udziału w pracy zespołowej na kształtowanie się dochodów rodziny
spółdzielczej**

Dni pracy rodziny spółdzielczej w gospodarstwie zespołowym	Ilość wypadków	Łączny dochód rodziny z rolnic- twa (gosp. zesp. i przyzagrod. zł)	W tym w %	
			z gospodar- stwa zespoło- wego	z gospodar- stwa przyza- grodowego
ponad 600	19	43 006	73	27 <i>11.600</i>
300—600	63	32 020	65	35
do 300	97	19 021	61	39

stwie zespołowym miała poważny wpływ na kształtowanie się dochodów rodzin spółdzielczych¹ (tabela 1).

Większy udział z pracy zespołowej powodował nie tylko wzrost dochodów z gospodarstwa zespołowego, lecz sprzyjał również wzrostowi dochodów z gospodarstwa przyzagrodowego, ponieważ znaczna część pasz dla inwentarza przyzagrodowego (40%—77%) pochodziła z gospodarstwa zespołowego. W ten sposób działalność gospodarstwa przyzagrodowego była w pewnym stopniu uzależniona od udziału członka i jego rodziny w pracy zespołowej.

Ilość pracy wydatkowana przez rodzinę dla gospodarstwa zespołowego zależy oczywiście od liczby osób zdolnych do pracy. W zbadanych spółdzielniach ilość pracy w gospodarstwie zespołowym w rodzinach z 4—5 osobami zdolnymi do pracy wynosiła w przeliczeniu na 1 osobę około 237 dni pracy, a w rodzinach małych z 1—2 osobami zdolnymi do pracy tylko około 108 dni pracy.

Wypływało to przede wszystkim z faktu, że w rodzinie posiadającej np. 2 osoby zdolne do pracy, jedna z nich znajdowała z reguły stałe zatrudnienie w gospodarstwie domowym i przyzagrodowym. W gospodarstwie zespołowym mogła pracować tylko 1 osoba, tj. połowa ogólnej liczby zdolnych do pracy. Natomiast w dużej rodzinie, np. z 4 osobami zdolnymi do pracy, gospodarstwo domowe i przyzagrodowe również wymagało pracy jednej osoby. W tym wypadku 75% osób zdolnych do pracy mogło pracować w gospodarstwie zespołowym. Wskutek tego w rodzinach o mniejszej liczbie osób zdolnych do pracy większą rolę w dochodach rodziny odgrywało gospodarstwo przyzagrodowe, aniżeli w rodzinach liczniejszych. Na przykład w zbadanych rodzinach posiadających 1—2 osoby zdolne do pracy ponad 40% dochodów ze spółdzielni pochodziło z gospodarstwa przyzagrodowego. W rodzinach liczniejszych (4—5 osób zdolnych do pracy) gospodarstwo przyzagrodowe dostarczało niecałe 30% dochodu ze spółdzielni.

Ponieważ praca w gospodarstwie zespołowym miała istotny wpływ na kształtowanie się dochodów, dobrobyt rodziny spółdzielczej zależał, z jednej strony, od ilości osób zdolnych do pracy, z drugiej zaś strony —

¹ W spółdzielniach dzielących dochód z gospodarstwa zespołowego również w zależności od ilości ziemi wniesionej przez członków lub w zależności od ilości dniówek inwentarzowych, dochody członków mogą być jeszcze bardziej zróżnicowane.

od liczebności rodziny, podobnie jak w rodzinach utrzymujących się z pracy najemnej. W zbadanych spółdzielniach dochód na jednego członka rodziny był dwukrotnie wyższy w rodzinach 2—3-osobowych w porównaniu z rodzinami 8—10-osobowymi.

W związku z tym w okolicach bardziej uprzemysłowionych rodziny bezrolne i małorolne wielodzietne nie chciały wstępować do spółdzielni, a wolały utrzymywać się z pracy w innych instytucjach zapewniających im dodatek rodzinny.

Drugim czynnikiem mającym istotny wpływ na kształtowanie się dochodów rodziny było gospodarstwo przyzagrodowe. Dochód z gospodarstwa przyzagrodowego zależał głównie od rozmiarów gospodarki przyzagrodowej, a szczególnie od ilości pogłowia przyzagrodowego. Jak już było wyżej powiedziane, niektóre pasze dla inwentarza przyzagrodowego spółdzielcy otrzymywali z gospodarstwa zespołowego. Część z nich, jak np. zboże, ziemniaki itp. otrzymywali w ramach podziału dochodu, część zaś, np. zielonki, korzystanie z pastwiska, słomę pastewną i ściólkową, a czasem nawet i siano spółdzielcy uzyskiwali poza podziałem dochodu, najczęściej według potrzeb. Zaopatrzenie inwentarza przyzagrodowego w pasze przy takim sposobie podziału było tylko w niewielkim stopniu uzależnione od pracy w gospodarstwie zespołowym. Pasze pobierane z gospodarstwa zespołowego poza podziałem dochodu były przede wszystkim skarmiane przez krowy przyzagrodowe (słoma, zielonka, siano). W ten sposób pogłowie krów członkowskich było prawie niezależne od udziału rodziny spółdzielczej w pracy zespołowej. Dzięki temu pogłowie krów może być traktowane jako wskaźnik rozmiarów gospodarstwa przyzagrodowego, najmniej zależny od udziału w pracy zespołowej. W przeciwieństwie do krów, pogłowie trzody chlewnej wymaga głównie ziemniaków i pasz treściwych. Te pasze spółdzielcy uzyskiwali z gospodarstwa zespołowego w ramach podziału dochodu. Wskutek tego przyzagrodowy tucz trzody chlewnej zależał w znacznym stopniu od udziału spółdzielców w pracy zespołowej.

Kształtowanie się dochodów rodziny spółdzielczej w zależności od ilości krów obrazuje tabela 2, w której cały materiał statystyczny został podzielony na grupy według ilości osób zdolnych do pracy oraz według ilości ziemi przypadającej średnio na 1 rodzinę. Takie pogrupowanie materiału przedstawia wpływ pogłowia krów na wielkość dochodu rodziny, eliminując wpływ innych czynników. Dane zawarte w tabeli 2 potwierdzają też poprzednio podane tezy, że dochody spółdzielców zależały od ilości ziemi przypadającej średnio na 1 rodzinę w spółdzielni, oraz od ilości osób zdolnych do pracy, a jednocześnie wskazują na poważną rolę gospodarstwa przyzagrodowego w tworzeniu dochodu rodziny spółdzielczej. W niektórych rodzinach występowały tendencje intensywnej rozbudowy gospodarstwa przyzagrodowego, czemu sprzyjał podział części pasz według potrzeb.

W zależności od ilości posiadanych krów wyróżniały się trzy grupy rodzin spółdzielczych. Dochód z rolnictwa rodzin nie posiadających krów, tylko w około $\frac{1}{4}$ części pochodził z gospodarstw przyzagrodowych. Rodziny z 1 lub 2 krowami czerpały około $\frac{1}{3}$ części swoich dochodów z gospodarstwa przyzagrodowego, a rodziny posiadające 3 krowy uzyskiwały z gospodarstwa przyzagrodowego prawie połowę dochodów.

Tabela 2

Kształtowanie się dochodów rodziny spółdzielczej w zależności od powierzchni użytków rolnych przypadającej na 1 rodzinę, ilości osób zdolnych do pracy i pogłowia krów w gospodarstwie przyzagrodowym

Liczba osób zdolnych do pracy w rodzinie	Pogłowia krów w gospodarstwie przyzagrodowym szt.	Przeciętna powierzchnia użytków rolnych na 1 rodzinę			
		do 6 ha		ponad 6 ha	
		dochód ze spółdzielni (z gospodarstwa zespołowego i przyzagrodowego) zł	ilość rodzin	dochód ze spółdzielni (z gospodarstwa zespołowego i przyzagrodowego) zł	ilość rodzin
1	—	10 400	3	17 055	1
	1	15 600	7	17 300	7
	2	27 529	1	24 226	1
	3	—	—	—	—
	przeciętna	16 000	11	18 100	9
2	—	13 200	6	17 300	4
	1	20 800	30	25 000	24
	2	24 500	6	28 000	23
	3	—	—	36 566	2
	przeciętna	20 250	40	25 200	53
3	—	8 876	1	—	—
	1	25 400	7	27 700	17
	2	31 200	5	35 600	11
	3	66 292	1	33 500	3
	przeciętna	29 200	14	31 100	31
4 i więcej	—	—	—	—	—
	1	22 400	2	33 100	3
	2	29 600	3	38 100	9
	3	32 289	1	61 047	1
	przeciętna	27 700	6	38 700	13
przeciętna		21 980	73	27 979	106

Trafnie charakteryzuje różnice między tymi trzema grupami rodzin stosunek wydajności pracy w gospodarstwie przyzagrodowym do wydajności pracy w gospodarstwie zespołowym. Wydajność pracy w gospodarstwach przyzagrodowych pozbawionych krów była znacznie niższa od wydajności pracy w gospodarstwie zespołowym, które w tym wypadku traktowane było jako główna podstawa utrzymania. W gospodarstwach przyzagrodowych posiadających 1 lub 2 krowy wydajność pracy w produkcji przyzagrodowej była mniej więcej zbliżona do wydajności pracy w gospodarstwie zespołowym. Tego rodzaju gospodarstwa przyzagrodowe były uważane przez ich właścicieli za równorzędne źródło docho-

dów obok gospodarstwa zespołowego. W gospodarstwach przyzagrodowych z 3 krowami wydajność pracy była znacznie wyższa od wydajności pracy w gospodarce zespołowej. Takie intensywne gospodarstwo przyzagrodowe stawało się głównym źródłem dochodu rodziny spółdzielczej, która w związku z tym gospodarstwo zespołowe traktowała jedynie jako bazę paszową dla inwentarza przyzagrodowego. Większość rodzin w zbadanych spółdzielniach (ponad 87%) posiadała gospodarstwa przyzagrodowe z 1 lub 2 krowami. Te rodziny określały charakter spółdzielni produkcyjnych. Gdyby jednak tendencja intensyfikowania gospodarstw przyzagrodowych objęła więcej rodzin spółdzielczych, to musiałoby nastąpić ograniczenie gospodarki zespołowej.

Zróznicowanie na mniej lub lepiej zagospodarowane rodziny spółdzielcze było związane na ogół z pochodzeniem rodzin. Dawni właściciele gospodarstw indywidualnych mieli lepiej wyposażone gospodarstwa przyzagrodowe, posiadali własne domy mieszkalne i zabudowania gospodarcze. Natomiast rodziny bezrolne przed wstąpieniem do spółdzielni produkcyjnej nie posiadały najczęściej żadnego majątku. Największe zróżnicowanie występowało w spółdzielniach założonych we wsiach składających się z dziedzicznych gospodarstw chłopskich. W spółdzielniach założonych przez parcelantów na bazie dawnych folwarków, zróżnicowanie było stosunkowo mniejsze.

W zbadanych spółdzielniach, które zostały założone we wsiach polowarczych, członkowie spółdzielni (parcelanci) byli znacznie lepiej zagospodarowani niż rodziny bezrolne. Na jedną rodzinę bezrolną wypadało przeciętnie 1,15, podczas gdy spółdzielcy z wkładem ziemi posiadali przeciętnie 1,60 szt. krów przyzagrodowych. W konsekwencji dochód na 1 członka rodziny bezrolnej wynosił 6223 zł, a w rodzinach z wkładem ziemi 7143 zł.

Na kształtowanie się dochodów rodziny oddziaływał również szereg mniej istotnych czynników, które miały bądź niewielki wpływ na rozmiary dochodów, bądź też występowały sporadycznie. Na przykład na terenie województwa poznańskiego starsi wiekiem spółdzielcy, dawni robotnicy rolni, otrzymywali zaopatrzenie emerytalne. Poza tym starcy korzystający z emerytury prowadzili zazwyczaj gospodarstwo domowe, pomagali w gospodarstwie przyzagrodowym, dzięki czemu umożliwiali większy udział w pracy zespołowej pozostałym dorosłym członkom rodziny. W ten sposób renciści przyczyniali się do wzrostu dochodów rodziny (tabela 3).

Tabela 3

Wpływ różnych źródeł dochodu na kształtowanie się dochodów rodziny spółdzielczej

Źródła dochodu	Przeciętny dochód rodziny w powiatach		
	Śrem	Rawa Ma- zowiecka	Przemysł i Przeworsk
Spółdzielnia (gospodarka zespołowa + przyzagrodowa)	29 125	27 021	22 217
Spółdzielnia + renta, alimenty itp.	36 857	—	31 129
Spółdzielnia + zarobki uboczne	36 912	35 629	29 697

Zarobki uboczne również wpływały na wzrost dochodów rodziny, jakkolwiek w mniejszym stopniu niż renta, gdyż w wypadku niewystępowania nadmiaru siły roboczej praca zarobkowa ograniczała albo udział w pracy zespołowej albo produkcję przyzagrodową, albo jedno i drugie. Tak się działo na terenie powiatów Śrem i Rawa Mazowiecka.

W województwie rzeszowskim natomiast, gdzie istniał nadmiar siły roboczej — praca zarobkowa w niczym nie ograniczała ani produkcji zespołowej ani przyzagrodowej. Zarabkowanie występowało najczęściej w rodzinach, które posiadały więcej osób zdolnych do pracy.

Na dochody rodziny miały pewien wpływ również stanowisko lub funkcja w spółdzielni. Z reguły do grupy osób o największej liczbie dniówek obrachunkowych należeli przewodniczący spółdzielni, pracownicy zatrudnieni w hodowli, rzemieślnicy itp. W ten sposób pracownicy funkcyjni uczestniczyli w podziale dochodów w większym stopniu aniżeli pozostali członkowie.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w spółdzielniach produkcyjnych pofolwarcznych, gospodarujących na zasadach dawnego statutowego II i III typu, dochody rodzin zależały głównie od ilości i jakości ziemi przypadającej na jedną rodzinę spółdzielczą oraz od wydatkowanej pracy w gospodarstwie zespołowym. Ponadto istotny wpływ na kształtowanie się dochodów spółdzielców miały również rozmiary gospodarstwa przyzagrodowego i pochodzenie rodzin. Zaopatrzenie emerytalne i zarobki uboczne występowały sporadycznie i ich wpływ na dochody rodzin w zbadanych spółdzielniach był niewielki.

Natomiast w spółdzielniach produkcyjnych, w których gospodarka zespołowa obejmowała jedynie produkcję roślinną a dochody były dzielone nie tylko według pracy, o dochodach rodziny w znacznie większym stopniu decydowała wielkość produkcji gospodarstwa przyzagrodowego.

W rejonach, gdzie występuje duża ilość gospodarstw chłopów-robotników dochody spółdzielców są uzależnione od innych czynników.

Badania prowadzone przez IER w 1959 r. obejmują większą niż dotychczas liczbę spółdzielni produkcyjnych i przyczynią się niewątpliwie do poznania budżetów rodzin w różnych typach spółdzielni produkcyjnych.

Зыгмунт СМОЛЕНСКИ

Краевой Совет Производственной Кооперации

В а р ш а в а

ВЛИЯНИЕ НЕКОТОРЫХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ ДОХОДОВ СЕМЕЙСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

Резюме

Автор статьи анализирует формирование доходов семейств в производственных кооперативах, в которых общественное хозяйство включает в себе основные отрасли сельскохозяйственного производства.

Из статьи вытекает, что доходы кооперативных семейств зависят в первой очереди от площади угодий, приходящейся на одну семью, а также от размере работ в общественном хозяйстве. Кроме того существенное влияние на формирование доходов членов кооператива имеют: размер приусадебного хозяйства, и в особенности количество приусадебного скота. В дальнейшей части статьи автор указывает, что размер приусадебного хозяйства зависит в значительной степени от материального положения членов перед их вступлением в кооператив. Члены кооператива, которые составляются из прошлых владельцев сельских хозяйств, имеют значительно лучше оснащенные приусадебные хозяйства, чем семьи без взноса земли.

ZYGMUNT SMOLEŃSKI

National Board of Agricultural Cooperatives
W a r s a w

INFLUENCE OF SOME FACTORS UPON FAMILY INCOME RATIO IN AGRICULTURAL COOPERATIVES

S u m m a r y

The author analyses income structure of families farming in agricultural cooperatives in which collective farming comprizes basic branches of agricultural production.

The paper brings evidence that income of families farming in cooperatives primarily depends upon the acreage of arable land per 1 family, as also on the volume of work outlaye in a collective farm. Apart from this the size of individual plot-farms, and especially the number of live-stock in plot-farms have considerable influence on the income rate of farmers farming in cooperatives.

The author further says that the size of ondiviđual plot-farms depends mainly on financial status of farmers prior to their emtering into the cooperative. Members of cooperative who have had their own farms have a considerably better equppped farms than no land owning families.